

به مناسبت روز بزرگداشت علامه مجلسی

معاون علمی دانشنامه جهان اسلام، رهبری دینی شیعیان هند، تألیف کتاب «بحارالانوار»، تألیف کتاب‌های دینی به زبان فارسی، تربیت 1000 شاگرد و پایه‌گذاری احیاء شب‌های قدر به صورت همگانی در مساجد را از اقدامات ارزنده علامه مجلسی(ره) دانست.

گفت‌وگوی مشروح فارس به مناسبت روز بزرگداشت علامه مجلسی

نویسنده «بحارالانوار«، بت‌شکن اصفهان و مرجع تقلید شیعیان هندوستان

معاون علمی دانشنامه جهان اسلام، رهبری دینی شیعیان هند، تألیف کتاب «بحارالانوار«، تألیف کتاب‌های دینی به زبان فارسی، تربیت 1000 شاگرد و پایه‌گذاری احیاء شب‌های قدر به صورت همگانی در مساجد را از اقدامات ارزنده علامه مجلسی(ره) دانست.

به گزارش خبرنگار آیین و اندیشه خبرگزاری فارس، حجت‌الاسلام حسن طارمی، معاون علمی دانشنامه جهان اسلام و صاحب مقاله برگزیده «بحارالانوار« در جشنواره مقالات اسلامی در سال 83 و همچنین نویسنده کتاب «علامه مجلسی« به عنوان کتاب برگزیده سال 75 و کتاب «مجلسی حدیث‌شناس جامع« در مجموعه کتب اندیشمندان اسلام و ایران است.

به مناسبت سی‌ام مرداد ماه، سالروز بزرگداشت علامه مجلسی نویسنده کتاب 110 جلدی بحارالانوار، گفت‌وگوی مشروحی با وی درباره این محدث بزرگ شیعه انجام دادیم که متن آن از نظر می‌گذرد.

* نام «مجلسی« با نام تشیع گره خورده است

طارمی در ابتدای این گفت‌وگو اظهار داشت: مرحوم علامه محمدباقر مجلسی از علمای بزرگ قرن یازدهم و دوازدهم است که وفات ایشان در 27 رمضان سال 1310 هجری قمری واقع شده است.

وی با بیان اینکه عنوان علامه مجلسی در همه جا شناخته شده و کمتر کسی است که با شخصیت این محدث عالی‌قدر آشنا نباشد، گفت: «عبدالعزیز دهلوی« از علمای بزرگ اهل سنت و از عالمان قرن دوازدهم هندوستان می‌گوید: «دین شیعه، یعنی دین مجلسی« این سخن به این معنی است که در جوامع غیرشیعه نیز این چهره تا چه حد شناخته شده و نام ایشان با نام تشیع گره خورده است.

نویسنده کتاب «علامه مجلسی« گفت: عنوان «علامه« لقبی حاکی از یک دانش گسترده است. این عنوان را در طول تاریخ شیعه بر چند نفر محدود داشته‌ایم: یکی علامه حلی و دیگری علامه مجلسی.

* لقب علامه در علم حدیث، مختص علامه مجلسی است

وی با اشاره به اینکه در فقه سنتی برای شخص دیگری این عنوان را سراغ نداریم، افزود: وقتی در کتاب‌های فقهی نام علامه را می‌شنویم، منظور علامه حلی است و هنگامی که در «حدیث« نام و عنوان «علامه« را می‌شنویم، منظور «علامه مجلسی« است و این عنوان، حاکی از دانش گسترده او در ابعاد مختلف است که البته تمرکز اصلی ایشان را می‌توانیم در حدیث و فقه ببینیم.

طارمی با اشاره به اینکه علامه مجلسی در علوم دیگر چون کلام، تاریخ اسلام، تفسیر و حتی در حوزه‌هایی مثل فلسفه نیز دانش بسیار بالایی داشت، گفت: به عنوان نمونه، علامه مجلسی در یکی از کتاب‌هایش به مناسبتی در شرح یک حدیث به واسطه اینکه در آن حدیث از علم ریاضیات استفاده شده بود، توضیح ریاضی می‌دهد و این توضیح را نیز کنارش می‌نویسد که استاد ما در ریاضیات چنین گفت.

* علامه مجلسی در ریاضیات هم تبحر داشت

معاون علمی دانشنامه جهان اسلام ادمه داد: مراد او از استاد ریاضی خویش، «قطب الدین لاهیجی« است که از ریاضی‌دانان بزرگ قرن یازدهم بود و در همان اصفهان حضور داشته و مجلسی پیش ایشان درس ریاضی متعارف زمان خود را خوانده

وی با بیان اینکه تعبیرات مجلسی در کتاب‌های شرح‌های حدیثی، نشانگر وقوف کامل وی به مباحث ریاضی است، خاطرنشان کرد: به هر صورت دانش گسترده ایشان امری است که برای هر کس که با آثار او آشنا شود، کاملاً قابل فهم است. لقب علامه به حق شایسته ایشان است و زمان بیشتری برای گفت‌وگو پیرامون همین یک مسئله لازم است.

* تدوین بحارالانوار از شاهکارهای مجلسی بود

طارمی تأکید کرد: یکی از دلیل‌های شهرت مجلسی به واسطه تدوین یک اثر بزرگ حدیثی است. در تاریخ حدیث نزد شیعه و اهل سنت، آثاری داریم که به آن «جوامع حدیثی« می‌گوییم. جوامع حدیثی، مجموعه گفته‌هایی است که میان اهل سنت از پیامبر اعظم(ص) و تا اندکی از صحابه ایشان گردآوری شده است.

معاون علمی دانشنامه جهان اسلام با اشاره به این مطلب که «سنت«؛ پیامبر صلی الله علیه و آله، نزد ما و نزد اهل سنت دومین منبع دینی تلقی می‌شود، گفت: این کتاب‌های بزرگ در صورتی که به قاعده و بر اساس ضوابط تدوین حدیث تألیف شده باشد، بسیار مهم هستند. در میان اهل سنت در قرن سوم و اوایل قرن چهارم، 6 جامع بزرگ حدیثی داریم. در شیعه نیز با تعمیمی که ما اعتقاد داریم و استدلال کرده‌ایم که ائمه علیهم السلام ادامه تعالیم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را به صورت حدیث نقل فرموده‌اند، در دو سه مقطع، دارای جوامع بزرگ حدیثی هستیم.

* جوامع حدیثی متقدم و متأخر شیعه

طارمی افزود: در قرن چهارم و پنجم، دارای 4 جامع (جوامع حدیثی متقدم) و در قرن یازدهم که فرصتی جدید برای شیعه پیدا شد، ما 3 جامع بزرگ حدیثی (جوامع متأخر) داریم. یکی از کم نظیرترین جوامع حدیثی متأخر را علامه مجلسی به نام «بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمة الاطهار« گردآوری کرده است که شاهکار ایشان است.

وی اظهار داشت: ایشان در مقطعی متوجه شده که بسیاری از منابع شیعه، با توجه به تنگناهایی که برای شیعه بوده و مشکلاتی که علمای شیعه داشتند و فشارهایی که از جانب حکومت‌ها بر آنها وارد می‌شده، این طرف و آن طرف و در شهرهای مختلف پخش است.

* «بحارالانوار«؛ چکیده و عصاره 400 کتاب حدیثی است

طارمی با بیان اینکه علامه مجلسی از فرصتی که در آن دوره تاریخی برای شیعیان پدید آمده بود، استفاده کرد، گفت: اولین گام ایشان این بوده که مجموعه آنچه را به عنوان میراث شیعه تلقی می‌شده، گردآوری کرده است. این نوع کار آن هم به این گستردگی چه از نظر تنوع موضوعی و چه از حیث گردآوری آثار، در تاریخ شیعه نظیر ندارد.

نویسنده مقاله برگزیده «بحارالانوار«؛ کتاب گرانسنگ بحارالانوار را دارای امتیازات بزرگی دانست و افزود: مرحوم شیخ کلینی در قرن چهارم بر اساس تعدادی از آثار اصحاب ائمه، کتاب «کافی« را نوشته است، اما علامه مجلسی بر اساس 400 اثر بزرگان شیعه - اعم از حدیث و کتاب‌های متقدم که نقش کتاب‌های کلاسیک شیعه را دارند - اثر خود را گرد آورده است.

وی ادامه داد: مجلسی مطالب را به شکل موضوعی دسته‌بندی مبتکرانه کرده، مباحثی را اضافه کرده، افق‌های جدیدی را گشوده است. حاصل کار او یک اثر بسیار ارزنده شده است که می‌توان گفت کمتر کتاب مهمی بوده که پیدا می‌شده و یا امکان پیدا شدن داشته و مجلسی اینها را شناسایی نکرده و یا نیآورده باشد.

طارمی تأکید کرد: بعد از مجلسی، ما برخی آثار را به برکت همین کتاب شناسایی کردیم و توانستیم حتی گردآوری کنیم و در دوره‌های اخیر بر اساس داده‌های مجلسی، مجموعه مسانید و اسناد بحارالانوار را گردآوری کردند که اینها در همین 10 یا 20 سال اخیر اتفاق افتاده است.

* علامه مجلسی(ره) مبتکر کار گروهی/ تربیت 1000 شاگرد توسط علامه

نویسنده کتاب سال «علامه مجلسی« گفت: علامه مجلسی همت عظیمی داشته و با جمع کردن شاگردان از آنان کمک گرفته و به آنان آموخته که چه مطالبی را به چه صورتی دسته‌بندی کنند. البته موضوع‌بندی‌ها و دست‌نوشته‌ها برای خود ایشان بوده

ولی گردآوری‌ها را به همراه شاگردانش انجام داده است.

معاون علمی دانشنامه جهان اسلام با اشاره به این موضوع که این عمل علامه مجلسی هم به لحاظ جامعیت، کار بزرگی است و هم به لحاظ اینکه او به عنوان یک دانشمند، مبتکر یک کار گروهی بزرگ بوده است، گفت: امروزه ما در تاریخ نگارش کتاب‌های دایرةالمعارف که کار یک جمع و تیم و گروه است، این نکته را یادآور می‌شویم که مجلسی از پیشگامان این جریان است.

وی بیان داشت: شاگردان او بزرگانی چون سید نعمت الله جزایری، ملا عبدالله افندی اصفهانی، ملا ذوالفقار و دیگر اصحاب او بودند که در این کار گروهی بزرگ سهم داشتند و که کمک‌های ارزنده‌ای کردند.

طارمی افزود: علامه مجلسی، یک‌هزار شاگرد تربیت کرده که در این رابطه مدیریت علمی و عمل ابتکاری ایشان قابل توجه است.

* تحلیل بحار الانوار دشوار است

طارمی در بخش دیگری از گفت‌وگوی خود با خبرگزاری فارس، صحبت کردن درباره علامه مجلسی و اثر بزرگ او را دشوار توصیف کرد و ادامه داد: کتاب «بحارالانوار»؛ دارای موضوعات مختلف و عمق بسیار و مبتنی بر روش خاص شخص علامه مجلسی است. شرح‌هایی که مجلسی بر این احادیث نوشته و مشکلاتی که از احادیث باز کرده را نمی‌توان در این صحبت مختصر بیان کرد.

وی برای کسانی که مایلند بیشتر در این مبحث مطالعه داشته باشند، گفت: مقاله مفصلی در دانشنامه جهان اسلام تحت عنوان «بحارالانوار»؛ در معرفی این کتاب بزرگ نوشته‌ام که علاقه‌مندان می‌توانند در دانشنامه جهان اسلام این مقاله را مطالعه کنند و یا از طریق سایت دانشنامه جهان اسلام این مقاله را به صورت برخط (آنلاین) مطالعه کنند.

نویسنده کتاب «بحارالانوار»؛ مجلسی، حدیث‌شناس جامع «بحارالانوار»؛ با اشاره به دیگر آثار متقن و قابل اعتنا درباره «بحارالانوار»؛ گفت: استاد احمد عابدی کتابی درباره بحارالانوار و مرحوم مجلسی دارند که مستقل چاپ شده و نیز در مقدمه معجم بحارالانوار که سازمان تبلیغات اسلامی در قم منتشر کرده، چاپ شده است. علاقه‌مندان می‌توانند به آن کتاب هم مراجعه کنند.

سطوح مختلف آثار علامه مجلسی/ مرجع تقلید شیعیان هند

طارمی درباره آثار علمی علامه مجلسی گفت: علامه مجلسی در دو سطح، آثار علمی دارد. در یک سطح برای متخصصان و دانشمندان کتاب نوشته که مهم‌ترین آن، بحارالانوار است.

وی ادامه داد: بحارالانوار را خود ایشان در 25 و بعد در 26 بخش سامان داده بود و در چاپ‌های بعد که تصحیح کردند - در حدود 50 یا 60 سال قبل - بحارالانوار در یک مجموعه 110 جلدی به چاپ رسید. علاوه بر آن، علامه مجلسی آثار علمی شرح حدیثی مانند شرح کتاب کافی به نام «مرآة العقول»؛ و شرح 40 حدیث به نام «اربعین»؛ و «ملاذ الاخیار»؛ را نیز در کارنامه درخشان خود دارد.

معاون علمی دانشنامه جهان اسلام گفت: یکی دیگر از آثار ایشان، مجموعه 25 رساله فقهی است. زیرا علامه مجلسی علاوه بر جنبه حدیثی، در زمان خودشان در تراز مرجعیت قرار داشتند و شیخ‌الاسلام زمان بودند و شیعیانی که در هند بودند نیز به فتاوای ایشان عمل کرده و سؤال می‌کردند و جواب می‌گرفتند.

*تألیف کتاب‌های دینی به زبان فارسی برای بهره‌مندی عموم

نویسنده کتاب سال «بحارالانوار»؛ علامه مجلسی گفت: سطح دیگر آثار علامه مجلسی سطحی است که ایشان برای عموم مردم نوشته‌اند. مردمی که باید با تعالیم اهل بیت علیهم‌السلام آشنا شوند، لازم است که از زبان عالم دینی اینها را بشنوند. این مسئله خیلی برای ما آموزنده است. ایشان مجموعه‌ای از آثار عمومی را به فارسی برای شیعیان تدوین کرده است.

وی با بیان این مطلب که زمانی که زبان تخصصی دانشمندان و زبان رایج علمی، زبان عربی بوده و خیلی‌ها فارسی نوشتن را ناخوشایند می‌دانستند، مجلسی این ذهنیت را شکست گفت: مجلسی برای مردم کتاب‌هایی با زبان فارسی نوشته است. فرض کنید مانند الآن که زبان علمی دانشگاهی رایج در دنیا زبان انگلیسی است و اغلب دانشمندان از اینکه آثارشان را به زبان کشور خودشان بنویسند، دوری می‌کنند، آن زمان نیز چنین ذهنیتی وجود داشته است.

وی گفت: مجلسی درباره تاریخ زندگی پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله، تاریخ زندگی ائمه علیهم السلام، کتاب اخلاق #171؛ حلیه المتقین؛ که مردم همیشه در دست داشتند و از آن استفاده می‌کردند را به زبان فارسی نوشته است.

نویسنده مقاله برگزیده #171؛ بحارالانوار؛ اظهار داشت: ادوارد براون در کتاب تاریخ ادبیات فارسی، این نقطه عطف را شرح می‌دهد که در دوره صفویه چه اتفاقی افتاد و بعد از آن، مجلسی چگونه زمینه پیدایش ادبیات فارسی دینی را ایجاد کرد. حتی در همین کتاب معروف #171؛ تاریخ ادبیات فارسی؛ که از او ترجمه شده است، مواردی را از کتاب مجلسی نقل می‌کند.

وی این کار علامه مجلسی را بسیار بزرگ و تأثیرگذار خواند و گفت: اینکه مجلسی نزد عموم مردم چهره شناخته شده‌ای است، به این دلیل است که او برای عموم مردم این کار بزرگ را انجام داد و آثار مهم و تأثیر گذاری برای آنها به زبان فارسی نوشت.

پایه‌گذاری احیاء شب‌های قدر به صورت دسته‌جمعی در مساجد

نویسنده کتاب #171؛ علامه مجلسی؛ با توجه به اینکه به تازگی ماه مبارک رمضان را پشت سر گذاشته‌ایم گفت: همه ما شیعیان در شب‌های 19، 21 و 23 ماه رمضان در مساجد و حسینیه‌ها جمع شده و مراسم احیا برگزار می‌کنیم. چند ساعتی را دعا خوانده و قرآن سر می‌گیریم و آداب شب‌های احیاء را انجام می‌دهیم که جالب است بدانید این سنت احیای دسته جمعی در مساجد، از ابتکارات علامه مجلسی است.

وی گفت: در تعالیم ائمه ما توصیه شده که دعاها و اعمال خاصی را در این شبها انجام دهیم و مرحوم علامه مجلسی اندیشیده بود که مردم خودشان نمی‌توانند خیلی از این دعاها را بخوانند. پس بهتر است همه جمع شده و با هم این دعاها را بخوانند و این آداب را با هم انجام دهند. به خصوص اینکه معصومین علیهم‌السلام به اجتماع در دعا توصیه کرده‌اند لذا ایشان در مسجد جامع اصفهان که هم اقامه جماعت داشتند و هم برای مردم صحبت می‌کردند، ابتکار احیاء را انجام داده است.

طارمی افزود: مجلسی با این کار، روایات وارد شده در فضیلت و اعمال شب‌های قدر را به عرصه عمل عمومی و جمعی کشاند و خیلی از مردم به برکت همین سنت حسنه احیاء دسته جمعی که در مساجد برگزار می‌شود با خدای خود ارتباط خوبی برقرار می‌کنند.

مجلسی به خاطر دین، وارد حکومت صفویه شد

نویسنده کتاب #171؛ مجلسی حدیث‌شناس جامع؛ در بخش دیگری از گفت‌وگوی خود با خبرگزاری فارس، به اقدامات حکومتی علامه مجلسی اشاره کرد و اظهار داشت: ایشان از فرصتی که حکومت صفوی ایجاد کرد، برای تعالیم شیعی و مراقبت از جامعه دینی برای بحث شیعه استفاده کرد. خیلی‌ها شاید به این مسئله با دید منفی نگاه کرده‌اند که مجلسی به حکومت نزدیک بوده است. در حالی که مجلسی هیچ نزدیکی با حکومت نداشته است مگر برای حفظ تعالیم شیعه.

* 12 سال شیخ‌الاسلامی

طارمی افزود: منصب شیخ‌الاسلامی مقامی بوده که در زمان صفویه به بزرگترین فقیه و یا بزرگترین شخصیت علمی می‌دادند و کسانی مانند شیخ بهایی و محقق کرکی این مقام را داشتند و این منصب برای این بود که شاهان صفویه پذیرفته بودند باید دخالت در امر دین توسط فقها انجام پذیرد و کسی از حکومت حق تعرض به آنها را ندارد. مجلسی نیز در زمان خود پس از محقق خوانساری (آقا حسین خوانساری) از سال 1098 تا 1110 متولی این امر شده است.

* علامه مجلسی بساط کبوتربازی را برچید

معاون علمی دانشنامه جهان اسلام افزود: 5 سال آخر شیخ‌الاسلامی مجلسی با دوران شاه سلطان حسین صفوی همراه بوده است. در زمان تاج‌گذاری شاه سلطان حسین، اعمالی که در شأن شیعه نبود رواج زیادی پیدا کرد، از جمله مشروب خواری، کبوتر بازی و خروس جنگی بازی! خارجی‌هایی که به ایران می‌آمدند از این مسائل گزارشی می‌نوشتند و در سفرنامه‌هایشان ثبت می‌کردند.

طارمی با اشاره به این مطلب که مهم‌ترین خواسته علامه مجلسی در تاج‌گذاری شاه سلطان حسین صفوی، برچیدن این بساط از سطح شهر بوده است، تأکید کرد: مجلسی گفت: شهر دینی تعریف دارد؛ قاعده دارد و باید در شهری چون اصفهان که پایتخت یک کشور شیعی است، این اعمال برچیده شود.

وی افزود: شاه نیز قول داد و عمل کرد و در 5 سالی که مجلسی همدوره شاه سلطان حسین بوده، این اعمال از سطح شهر برچیده شد. اما دوباره با تحریک اطرافیان شاه این سد شکسته شد که البته دیگر در زمان مجلسی نبوده است. بنابراین مجلسی از مسائلی که در زمان او جاری بوده، دور و بی تفاوت نبوده است.

* علامه مجلسی، بت شکن دوره صفویه

نویسنده مقاله برگزیده «بحارالانوار؛ گفت: مورد دیگر این است که در مقطعی عده‌ای از فرصت استفاده کرده و در اصفهان به بهانه اینکه هندی‌ها در آنجا بودند، بتخانه ساخته بودند. علامه مجلسی وجود بت در شهر اسلامی را بی‌معنی دانسته و گفته بود پیامبر ما بت را شکست و بتخانه را از بین برد، ما نیز به هیچ وجه نباید اجازه بدهیم این اتفاق بیفتد. ایشان خودشان رسماً اقدام کرده و بتخانه‌ای را که در اصفهان ساخته بودند، به کمک مردم از بین برد.

* علامه مجلسی عالم اجتماعی بود

طارمی با بیان اینکه مجلسی یک عالم اجتماعی و متوجه به آنچه در اطرافش می‌گذشت، بود، افزود: به همین دلیل بزرگان علمای ما بعد از مجلسی، کسانی مثل شیخ انصاری از علامه مجلسی تقدیر کرده‌اند و در عرصه اجتماعی بزرگانی چون امام خمینی(ره) او را تأیید کرده و فرمودند: نزدیک شدن مجلسی به حکومت‌ها برای این بود که بتواند دین را اجرا کند.

طارمی با بیان اینکه حضرت امام، این مطلب را در کتاب «کشف الاسرار؛ بیان کرده‌اند و در دیگر آثارشان نیز به آن اشاره داشته‌اند، گفت: از این رو، علامه مجلسی یک عالم دینی بود و باید از فضای اجتماع دینی نیز مراقبت می‌کرد.

* توصیه به خواندن کتاب «عین الحیات؛

وی در پایان گفت: امیدوارم تعالیم و کتاب‌های مجلسی که بازنویسی‌هایی هم برای نسل امروز شده است مورد استفاده قرار بگیرد و در نهایت از بین تمام آثار گران‌بهای ایشان مطالعه کتاب «عین الحیات؛ را که شرحی بر حدیث اباذر است به همگان توصیه می‌کنم.